

ДО ПРОБЛЕМИ ІДЮСТИЛЮ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті узагальнено дослідження, у яких розглянуті особливості індивідуального стилю та специфіка мови художників слова, адже у процесі творчості кожний письменник створює свій мовний світ, який віддзеркалює його світобачення, світосприйняття, загальну культуру, рівень освіти тощо. Вивчаючи мову митців слова, можна простежити етапи розвитку мови в часі та просторі. Мовна картина світу письменника, відповідно до його ідейно-художньої позиції, конденсується в цілісну систему, яку створюють мовні засоби, використані автором. У кожного митця є своя власна картина світу. Картина світу автора є одним із чинників формування його ідіостилю. Також подано різні погляди науковців на вживання термінів, що використовують у вивченні індивідуального стилю письменника: ідіостиль, ідіолект, авторський стиль, мовна манера тощо. Деякі дослідники ототожнюють ці поняття, інші – розмежовують. Автор статті намагається, спираючись на різні визначення та погляди, з'ясувати особливості вживання тих чи тих термінів на позначення індивідуального стилю митця.

Ключові слова: індивідуальний стиль письменника, ідіостиль, ідіолект, мовна картина світу, світогляд автора.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі актуальним є питання вивчення української літературної мови через студіювання творчої практики майстрів слова. Аналіз особливостей ідіостилю письменників, зокрема мовного аспекту, дає змогу простежити основні етапи розвитку національної мови, оцінити внесок митця в систему словесних художніх засобів, проаналізувати особливості функціонування мови в окремих регіонах, визначити закономірності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню індивідуального стилю письменників, мови їхніх творів присвячена велика кількість наукових праць. Проаналізовані теоретичні аспекти індивідуального стилю, закономірності його формування. Значне місце відведено дослідженню індивідуальних стилів (ідостилів) окремих письменників – представників різних періодів розвитку літератури, зокрема, основну увагу приділяють мовним особливостям аналізованих творів митців. Також останнім часом науковці ведуть дискусії з приводу вживання термінів «індивідуальний стиль», «ідіостиль», «ідіолект» та інші. До названих вище проблем зверталися О. Кухар-Они-

шко, М. Храпченко, Н. Сологуб, Г. Бикова, С. Єрмоленко, Т. Должикова, Т. Іваненко, М. Кравченко, О. Переломова, С. Форманова, В. Стецій, Л. Тиха, Ю. Датченко, Х. Дідух, І. Ришкевич, В. Волошук та ін.

Мета й завдання статті – проаналізувати термінологічні особливості у визначенні індивідуального стилю письменника (ідіостилу) як відображення авторської мовної картини світу крізь призму творчості М. Дочинця.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У процесі творчості кожний письменник створює свій мовний світ, який віддзеркалює його світобачення, світосприйняття, загальну культуру, рівень освіти тощо. Вивчаючи мову митців слова, можна простежити за етапами розвитку мови в часі та просторі.

Сучасні літературознавці відзначають інтелектуальність художнього доробку закарпатського письменника Мирослава Дочинця, автора понад двадцяти книг, лауреата низки літературних премій та відзнак, а також наголошують на насиченості, самобутності та багатстві мови, притаманної його творам. Сам автор «сповідує аскезу тонкого литва і холодної чеканки. Стиль – самособоюнаповнення. Писати слід так, щоб «клапоть прози» можна було опорядити в рамку, як портрет чи акварель» [8].

Важливе місце в процесі дослідження індивідуального стилю автора та мови його творів належить рівню освіченості митця, глибині знань у різних галузях, життєвому досвіду, тобто рівню загальної культури майстра [15]. Кожен митець є представником своєї епохи, свого оточення, носієм духу певного регіону. Під стилем розуміють індивідуальну творчу манеру письменника, що є свідченням його таланту, індивідуальне самовираження, «творче обличчя».

Серед дослідників донині тривають дискусії з приводу вживання термінів на позначення індивідуального стилю – ідіолект, ідіостиль, мовна манера, стильова манера, стиль, авторський стиль, світобачення письменника, мовна особистість, індивідуальний мовосвіт, художнє мовомислення, мовна картина світу автора та ін. За визначенням «Літературознавчого словника-довідника» (за ред. Р. Гром'яка) індивідуальний стиль – «іманентний (властивий його внутрішній природі) прояв істотних ознак таланту у конкретному художньому творі, мистецька документалізація своєрідності світосприйняття певного автора, його нахилу до ірраціонального чи раціонального мисле-

ння, до міметичних принципів (принципів уподібнення) чи розкутого образотворення, його естетичного смаку, що в сукупності формують неповторне духовне явище» [6, с. 312].

Основними компонентами індивідуального стилю письменника є композиція твору, тема, художній зміст, відповідні стилістичні засоби, часовий колорит, багатство мови автора, а також стилетворчі чинники, серед яких важливе місце відводиться світогляду автора. Також на становлення індивідуального стилю письменника впливає епоха, суспільно-історичні умови, ідеї тощо.

Дослідниця С. Єрмоленко каже, що індивідуальний стиль ґрунтується «на зв'язку мови і мислення, на формуванні мовної картини світу, в якій поєднано загальне й індивідуальне, загальне й одиничне» [4, с. 305].

Поряд із терміном «індивідуальний стиль» можна натрапити на термін «ідіостиль», що «відображає індивідуальне світобачення і світосприйняття письменника через окремі специфічні мовні засоби чи оригінальне авторське використання їх» [7, с. 164]. Ідіостиль – «індивідуальний стиль, в якому виразні, марковані засоби мови утворюють певну систему» [4, с. 67].

Науковець Х. Дідух стверджує, що термін «ідіостиль» вживається в широкому (загальному) та вузькому значенні. В «загальному розумінні ідіостиль – це сукупність глибинних механізмів створення текстового простору певним автором, які відрізняють його від інших. У більш вузькому значенні ідіостиль пов'язаний із системою мовно-стилістичних засобів, характерних для творчої манери певної мовної особистості автора» [2].

Дослідниця Л. Ставицька у статті «Про термін ідіолект» каже, що «ідіостиль – індивідуальний стиль, сукупність основних стильових особливостей, які характеризують твори того чи іншого автора у певний період або всю його творчість» [12, с. 11]. Дає дослідниця й визначення терміну «ідіолект» – сукупність індивідуальних особливостей, що характеризують мовлення окремого індивіда» [12, с. 10].

«Літературознавчий словник-довідник» пояснює, що ідіолект – «індивідуальне мовлення, що пояснюється місцем проживання, віком, фахом, соціальним станом, загальним рівнем культури певної людини» [6, с. 301], а С. Єрмоленко каже, що це – «мовна практика окремого носія мови: сукупність формальних і стилістичних ознак, що відрізняють індивідуальну мову» [4, с. 67], а також наголошує, що «дослідження ідіолекту письменника здійснюється у двох аспектах: істо-

рія української літературної мови (внесок письменника в літературну мову) і мова художньої літератури (інтерпретація естетичної функції мови, декодування тексту). Саме такі вихідні положення дають можливість окреслити місце майстра художнього слова в літературно-мовному процесі» [1, с. 3].

Часто дослідники, послуговуючись термінами «індивідуальний стиль», «ідіостиль», «ідіолект» та ін., вважають їх взаємозамінними. І. Ришкевич у статті «До проблеми ідіостилю автора в художній літературі» каже, що термін «ідіостиль» співвідносний із терміном «ідіолект» [10]. До цієї думки схиляється й Р. Довганчина, стверджуючи, що під ідіолектом певного автора мається на увазі вся сукупність створених ним текстів та текстопороджувальні домінанти (сталі вирази, реалії, повторення, метафори) [3].

Поняття «індивідуальний стиль» та «ідіолект» уживаються як синоніми в енциклопедії «Українська мова»: «стиль індивідуальний, ідіолект – сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда» [13, с. 676]. На думку авторів енциклопедії, індивідуальний стиль залежить від творчої індивідуальності автора, його світосприймання та світовідчуття, ставлення до явищ навколишньої дійсності та їх оцінки [13]. Л. Ставицька теж схиляється до того, що ці терміни можна ототожнювати, проте за умови, що дослідники повинні звернути увагу на дату та місце народження письменника, історико-культурні обставини, соціальне середовище, та інші обставини, що можуть впливати на мову і індивіда, і письменника [12].

Проте ряд науковців (О. Переломова, Х. Дідух та ін.) у своїх працях ці поняття розрізняють, використовуючи термін «ідіостиль» як взаємозамінний до «індивідуального стилю» та наголошують на тому, що ці поняття тісно переплетені з поняттями «світобачення письменника», «мовна особистість», «мовна картина світу» [9].

Мовознавець Н. Сологуб у праці «Мовний світ Олеся Гончара» обґрунтувала поняття індивідуальної картини світу письменника, в основі якої лежать вихідні принципи світобачення людини. Науковець вважає, що створення картини світу письменника відбувається шляхом пізнання й оцінки дійсності, що формує його естетичне кредо через мовні засоби [11].

Мовна картина світу письменника, відповідно до його ідейно-художньої позиції, конденсується в цілісну систему, яку створюють мовні засоби, використані автором. У кожного митця є своя власна картина світу. Картина світу автора є одним із чинників формування його ідіостилю.

У формуванні індивідуального стилю письменника важливе місце належить його світогляду. Дослідник М. Храпченко каже, що питання про світогляд письменника варто розглядати передусім як питання про бачення світу, про характер та особливості розкриття явищ дійсності, про відношення до них. Талант письменника – «здатність сприймати процеси життя гостріше й глибше, аніж властиво іншим людям, здатність відчувати і бачити те, що залишається непомітним для інших» [14, с. 9].

Мирослав Дочинець почав писати в шкільному віці, упродовж багатьох років працював журналістом обласної газети, пізніше почав займатися видавничою справою. Будучи сином «містечкового філософа», як сам митець каже про свого батька, з раннього дитинства при звичаївся до читання філософських праць, захоплювався творами Г. Сковороди. Багато подорожував. «До письма прийшов сформованою особистістю», – каже письменник [8].

Митець тонко відчуває слово, закоханий у мову та звичаї своїх земляків, любить свій край, пишається народом. Дослідники літератури відзначають інтелектуальність його творів та підкреслюють специфічну «лексикографію письма», своєрідну стихію мови, що є головним героєм творів митця.

Мовна картина світу письменника відповідно до його ідейно-художньої позиції конденсується в цілісну систему, яку створюють мовні засоби, що їх використовує автор. Мова є важливим фактором у розкритті творчої індивідуальності письменника, де враховуються такі її властивості, як творчий характер, функціональна спрямованість, роль у відображенні авторського бачення світу. Аналізуючи мову творів, можна визначити специфіку слова в індивідуальному вживанні, відповідно до тієї чи тієї ситуації, визначити його використання як засобу художнього відображення дійсності.

Художній текст несе на собі відбиток авторських уявлень, його внутрішнього світу, а читач, насамперед, звертає увагу на лексику, вжиту автором. Специфічні авторські стилістичні прийоми, комбінації різних мовних засобів складають індивідуальність авторського стилю.

Про свою письменницьку роботу М. Дочинець каже, що це дуже особистісний та інтимний процес, а його герой несе сутність, духовну якість. В одному з інтерв'ю автор підкреслив, говорячи про головного героя своїх творів, його бесіди, життя, що – «це творчість. Це ритуал, коли немає зайвих слів, рухів, метушні, а все достойне, гідне, красиве» [8].

Аналізуючи мовну особистість митця, варто зауважити, що світогляд М. Дочинця, представлений в художніх та есеїстичних творах, є відображенням його внутрішнього світу. Сам письменник каже: «Треба народитися на Закарпатті, щоб відчувати пахощі, аромат нашої мови. Те, що закладене за словами» [8].

У текстах досить часто поряд із загальноповживаною лексикою використана розмовна лексика та діалектизми, нерідко функціонують і неологізми. Також однією з особливостей його творів є часте вживання фразеологізмів, прислів'їв і приказок, що надає мові творів експресивності. Одним із характерних засобів відображення у творах є вживання художніх засобів, зокрема епітетів та метафор.

Важливе місце належить заголовкам творів М. Дочинця, у яких міститься певна інформація, певний інформаційний зміст («Криничар», «Горянин», «Світован», «Бранець Чорного лісу» та ін.). Завдяки їм передається в стислій формі тема чи ідея твору.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, коли говоримо про індивідуальний стиль, або ідіостиль, як категорію лінгвостилістики, то насамперед маємо на увазі мовну особистість того чи того письменника. Мовна особистість Мирослава Дочинця ще не була предметом окремого вивчення, а тому дослідження досить перспективне.

Література

1. Датченко Ю. Мова творів Миколи Чернявського : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Ю. Датченко. – Дніпропетровськ, 2007. – 20 с.
2. Дідух Х. Ідіостиль як відображення авторської картини світу / Х. Дідух // Філологічні науки. Риторика і стилістика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm
3. Довганчина Р. Ідіостиль в аспекті художнього перекладу / Р. Довганчина // Філологічні студії. – Луцьк, 2007. – С. 81–86.
4. Єрмоленко С. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Єрмоленко, С. Бирик, О. Тодор ; за ред. С. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
5. Коткова Л. І. Ідіостиль, індивідуальний стиль і ідіолект: проблеми розмежування / Л. І. Коткова // Наукові записки Ніжинського державного

- університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки. – 2012. – Кн. 2. – С. 26–29.
6. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів та ін. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
 7. Мацько Л. Стилїстика української мови / Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
 8. Мирослав Дочинець – прозаїк, філософ, публіцист. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://miroslav-dochinets.com/?tmpl=unsupported>
 9. Переломова О. Мовний аспект ідіостилію Валерія Шевчука / Олена Переломова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspase.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31880/32-Perelomova.pdf>
 10. Ришкевич І. До проблеми ідіостилію автора в художній літературі / І. Ришкевич // Актуальні проблеми романо-германської філології : матеріали III наук.-практ. семінару / М-во освіти і науки України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т інозем. філології ; [уклад.: О. Белих, О. Галапчук-Тарнавська, Г. Цимбалюк]. – Луцьк, 2014. – С. 283–285.
 11. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеса Гончара / Н. М. Сологуб. – К. : Наук. думка, 1991. – 140 с.
 12. Ставицька Л. Про термін ідіолект / Л. Ставицька // Українська мова. – 2009. – № 4. – С. 3–15.
 13. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; голова ред. кол. В. М. Русанівський [та ін.] – К. : Вид-во Українська енциклопедія ім. М. Бажана, 2004. – 824 с.
 14. Храпченко М. Б. Творческая индивидуальность писателя и развитие литературы / М. Б. Храпченко. – М. : Худ. лит., 1977. – 446 с.
 15. Шулінова Л. Аспекти ідіостилістичного аналізу / Лариса Шулінова // Слов'янські мови і сучасний світ : [зб. наук. пр.]. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – С. 25–33.

References

1. Datchenko Yu. Mova tvoriv Mykoly Cherniavskoho : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 / Yu. Datchenko. – Dnipropetrovsk, 2007. – 20 s.
2. Didukh Kh. Idiostyl yak vidobrazhennia avtorskoї kartyny svitu / Kh. Didukh // Filolohichni nauky. Rytoryka i stylistyka. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm
3. Dovhanchyna R. Idiostyl v aspekti khudozhnoho perekladu / R. Dovhanchyna // Filolohichni studii. – Lutsk, 2007. – S. 81–86.
4. Yermolenko S. Ukrainska mova : korotkyi tлумachnyi slovnyk lnhvistychnykh terminiv / S. Yermolenko, S. Bybyk, O. Todor ; za red. S. Yermolenko. – K. : Lybid, 2001. – 224 s.
5. Kotkova L. I. Idiostyl, indyvidualnyi styl i idiolekt: problemy rozmezhuvannia / L. I. Kotkova // Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Seriiia : Filolohichni nauky. – 2012. – Kn. 2. – S. 26–29.
6. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk / R. Hromiak, Yu. Kovaliv ta in. – K. : VTs «Akademiia», 1997. – 752 s.

7. Matsko L. Stylistyka ukrainskoi movy / L. Matsko, O. Sydorenko, O. Matsko. – K : Vyshcha shkola, 2003. – 462 s.
8. Myroslav Dochynets – prozaik, filosof, publitsyst. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://miroslav-dochynets.com/?tmpl=unsupported>
9. Perelomova O. Movnyi aspekt idiostylu Valerii Shevchuka / Olena Perelomova. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dspase.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/31880/32-Perelomova.pdf>
10. Ryshkevych I. Do problemy idiostylu avtora v khudozhnii literaturi / I. Ryshkevych // Aktualni problemy romano-hermanskoi filolohii : materialy III nauk.-prakt. seminaru / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, In-t inozem. filolohii ; [uklad.: O. Bielykh, O. Halapchuk-Tarnavska, H. Tsymbaliuk]. – Lutsk, 2014. – S. 283–285.
11. Solohub N. M. Movnyi svit Olesia Honchara / N. M. Solohub. – K. : Nauk. dumka, 1991. – 140 s.
12. Stavytska L. Pro termin idiolekt / L. Stavytska // Ukrainska mova. – 2009. – № 4. – S. 3–15.
13. Ukrainska mova : entsyklopediia / NAN Ukrainy, In-t movoznav. im. O. O. Potebni, In-t ukr. movy; holova red. kol. V. M. Rusanivskyi [ta in.] – K. : Vyd-vo Ukrainska entsyklopediia im. M. Bazhana, 2004. – 824 s.
14. Khrapchienko M. B. Tvorchieskaia individualnost pisatelja i razvitie litieratury / M. B. Khrapchenko. – M. : Khud. lit., 1977. – 446 s.
15. Shulinova L. Aspekty idiostylistychnoho analizu / Larysa Shulinova // Slovianski movy i suchasnyi svit : [zb. nauk. pr.]. / Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. – K., 2000. – S. 25–33.

Роман Теребус. К проблеме идиостиля: терминологический аспект. В статье обобщены исследования, в которых рассматриваются особенности индивидуального стиля и особенности языка художников слова, ведь в процессе творчества каждый писатель создаёт свой языковой мир, отображающий его видение мира, его восприятие, общую культуру, уровень образования. Изучая язык художников слова, можно проследить этапы развития языка во времени и пространстве. Языковая картина мира писателя, соответственно к его идейно-художественной позиции, конденсируется в целостную систему, которую создают языковые средства, используемые авторами. У каждого деятеля есть своя личная картина мира. Картина мира автора есть одним из факторов формирования его идиостиля. Также подано разные взгляды учених на употребление терминов, которые используются при изучении индивидуального стиля писателя: идиостиль, идиолект, авторский стиль, языковая манера и т.д. Некоторые исследователи обобщают эти понятия, другие – разобщают. Автор статьи стремится, опираясь на разные определения и точки зрения, объяснить особенности употребления этих и других терминов для обозначения индивидуального стиля писателя.

Ключевые слова: индивидуальный стиль писателя, идиостиль, идиолект, языковая картина мира, мировоззрение автора.

Roman Terebus. To the problem of idiostyle: thernimological aspect. The article is devoted to the common researches where the peculiarities of the individual style and characteristics of the writers' language are investigated. Every writer creates his linguistic world within the process of creation, reflects his own worldview, general culture, level of education etc. Making researches on the writers' language we can learn evolution of the language in time and space. Language picture of the writer's world according to his ideological and artistic position, create a whole system created by linguistic author's means. Every artist has own picture of the world. The picture of the author's world is one of the factors forming his idiostyle. Also we present different scientific views on using of terms for the individual style of the writer: idiostyle, idialect, the author's style, language manner etc. Some scholars identify these terms, others differentiate. According to different definitions and points of view the author of this article is trying to find out the specifics of using these and other terms for marking the artist's individual style.

Key words: individual style of the writer, idiostyle, idialect, language picture of the world, the worldview of the author.

УДК 811.161.2'366.5

Раїса Христіанінова

ТИПОЛОГІЯ ПРИСУДКІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено актуальній проблемі теорії простих двоскладних речень. У ній уточнено, удокладнено й систематизовано відомості про типи присудків у сучасній українській літературній мові та засоби їх реалізації. Констатовано, що присудок є головним членом формально-граматичної структури простого двоскладного речення, який перебуває в предикативному зв'язку з підметом та постає формальним корелятом предиката. Формально-граматичну типологію присудків здійснено з огляду на спосіб вираження модально-часових значень та морфологічної природи присудкової форми. За способом вираження модально-часових значень усі присудки поділено на два основні типи – прості і непрості. Простий присудок буває лексично вираженим і нульовим. Непрості присудки репрезентовані двома видами – складеними і складними (подвійними). Установлено, що за морфологічним вираженням прості присудки бувають тільки дієслівними, складені – дієслівними, іменними, прислівниковими та інфінітивними, складні (подвійні) – дієслівно-іменними та дієслівними.

Ключові слова: простий дієслівний лексично виражений присудок, простий нульовий присудок, складений дієслівний присудок, складений іменний